

AKTUALITY PRO PRÁVNÍ PRAXI

K vymezení rozsahu přezkumu v obnoveném řízení před Ústavním soudem

Jan Filip*

Ačkoli se pro aktualitu v tomto čísle nabízí mimo Lisabonské smlouvy celá řada dalších novinek (spor o stykový zákon a jeho dopady, návrhy vládních expertů na šest nových volební formule), zůstaňme přece jen u toho, co je třeba dokončit. V minulé aktualitě tento časopis informoval o prvních dvou vyhovujících rozhodnutích ve věci návrhu na obnovu řízení před Ústavním soudem podle § 119 až 119b zákona o Ústavním soudu.¹ Na tomto základě se tak mohl Ústavní soud vrátit v rámci obnoveného řízení ke dvěma ústavním stížnostem (*iudicium rescissorium*), které byly v roce 2001 odmítnuty jako návrhy zjevně neopodstatněné. Tato problematika tak nepřímou zpodobňuje do probíhající diskuse nad Lisabonskou smlouvou a budoucím rozhodnutím Ústavního soudu v této věci, neboť se rovněž dotýká citlivé otázky státní suverenity, protože ukládání trestů (*potestas punitiva*) je jejím tradičním příznakem.² Ačkoli tyto dva případy nevyvolávají tolik diskusí³ a otázek jako řízení ve věci Lisabonské smlouvy,⁴ přesto mají velký význam, když na nich bude stavět nejen další judikatura Ústavního soudu, ale jak se pokusím ukázat, rovněž judikatura obecných soudů v trestních věcech. Proto není od věci podívat se blíže zejména na jeden z předmětných nálezů, kde se musel Ústavní soud vypořádat s několika otázkami, které pro něj byly nové a které nejsou pochopitelně řešeny ani v komentářové literatuře, neboť ta zatím mohla obsahovat jen názory *de interpretatione ferenda*.

1. Obnovovací řízení

Jen pro rekapitulaci připomínám, že v květnu 2008 v obnovovacích řízeních ve věcech Pl. ÚS 13/06 a Pl. ÚS 1/07 Ústavní soud řešil otázky, na které stávající právní úprava nedávala jednoznačnou odpověď,⁵ již proto, že v případě obnovy řízení se jedná o ustálený právní i právníkový pojem, který však zákon o Ústavním soudu (dále jen „ZÚS“) používá pro něco jiného, než jak obnovu chápou systémové procesní zákony.⁶ Kromě

této terminologické potíže vznikla celá řada jiných otázek, které ZÚS výslovně neřeší. Především se Ústavní soud přiklonil k názoru, že v obou řízeních (obnovovacím i obnoveném) je dána kompetence pléna především již z toho důvodu, že v těchto případech půjde zpravidla o nutnost změnit právní názor Ústavního soudu, což by mělo být *ex lege* vyhrazeno plénu (výslovně § 13 ZÚS). Bylo by totiž velmi těžkopádné, kdyby v obnoveném řízení o ústavní stížnosti rozhodoval senát, který by následně nutně dospěl k závěru jinému (nic jiného nelze prakticky očekávat, jak oba případy ukázaly více než názorně, byť se nejednalo o nutnost zrušit nálezy, nýbrž pouhé usnesení), než dosud Ústavní soud zastával. Po rozhodnutí pléna podle § 23 ZÚS by byl senát vlastně vázán „dvojitě“, neboť navíc by musel vycházet z názoru Evropského soudu pro lidská práva. Ústavní soud se pokusil napříště odstranit i pochybnosti z hlediska postupu ve věci možného akcesorického návrhu na zrušení zákona nebo jiného právního předpisu anebo jejich jednotlivých ustanovení, jejichž uplatněním nastala skutečnost, která je předmětem návrhu na obnovu řízení, jestliže podle tvrzení navrhovatele jsou v rozporu s ústavním zákonem, popřípadě se zákonem, jedná-li se o jiný právní předpis (§ 119 odst. 4 ZÚS). Nově přijaté usnesení o atrakci senátních věcí (Sdělení č. 185/2008 Sb.), vyhradilo plénu rozhodování i v těchto věcech, takže § 43 odst. 2 písm. b) je nyní prakticky nepoužitelný pro vše, co se týká obnovy řízení.⁷

Připomeňme dále, že Ústavní soud odpověděl na další otázku, kterou ZÚS výslovně neupravil, když rozhodl analogicky podle jiných soudních řádů a zvolil podle mého názoru správně formu usnesení, která výrok formulují tak, že se obnova řízení ve věci konkrétní ústavní stížnosti konkrétního stěžovatele⁸ povoluje, nikoli tedy tak, že návrhu se vyhovuje. Právní stav se povolením obnovy nemění, neboť není vyloučeno (§ 119b odst. 4), že bude rozhodnuto stejně, i když se to s ohledem na závazek ČR z čl. 1 odst. 2 Ústavy ČR a § 119b odst. 3 ZÚS dá obtížně předpokládat.⁹ Nebyla tak splněna jedna z kumulativních podmínek pro prohlášení návrhu za nepřijatelný, proto se již splněním další podmínky Ústavní soud nezabýval a nehodnotil,

zda konstatování porušení Evropské úmluvy ve výroku rozsudku ESLP je dostatečnou nápravou ve smyslu § 119a odst. 1 ZÚS.

2. Obnovené řízení ve věci Pl. ÚS 1/07

V této aktualitě se můžeme zabývat obnoveným řízením (*iudicium rescissorium*), neboť v obou případech již Ústavní soud nálezem v červenci 2008 rozhodl. V prvním nálezu (Pl. ÚS 1/07) v podstatě nezbylo než jen zrekapitulovat okolnosti případu a po zrušení odmítavého usnesení z roku 2001 také odklidit obě rozhodnutí obecných soudů. Tento případ upřesňuje postup soudů v oblasti důkazního řízení. Na základě tohoto nálezu je pro obecné soudy dána sice ne bezproblémová, a rozhodně ne vše řešící směrnice, jak třeba postupovat v případech, kdy výpověď spoluobviněného je prakticky jediným usvědčujícím důkazem (a spoluobviněný či spoluobžalovaný vypovídat odmítá). V dané věci ESLP dospěl k závěru, že porušení čl. 6 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod (dále jen „Evropská úmluva“) spočívalo v tom, že stěžovatel neměl možnost vyslechnout svého spoluobviněného, který využil práva nevypovídat, přičemž výpověď spoluobviněného učiněná před vyšetřovatelem byla jediným podkladem pro odsouzení stěžovatele. V této souvislosti ESLP vyslovil právní názor, podle kterého „připouští-li vnitrostátní právo v případě, kdy spoluobviněný odmítne svědčit, možnost přeciť a použít u soudu výpověď, kterou učinil v průběhu přípravného řízení, není tato skutečnost důvodem pro to, aby byl obviněný zbaven práva, které mu zaručuje článek 6 odst. 3 písm. d), tedy přezkoumat nebo dát přezkoumat kontradiktorním způsobem veškeré zásadní důkazy proti sobě. Soud se domnívá, že v daném případě nic nebránilo odvolacímu soudu, aby vyhověl žádosti stěžovatele na předvolání L. Š., vyslovené poté, co rozsudek, jímž byl posledně jmenovaný odsouzen, nabyl právní moci.“¹⁰ Na otázku, kterou si položil v roce 2001 Ústavní soud při odmítnutí původní ústavní stížnosti,¹¹ stejně jako vláda ČR ve vyjádření k ESLP, tedy k čemu by to vlastně vedlo, odpověď dána není. O to poučnější pro naše soudy ovšem věc je. Její význam pro jejich další postup spočívá totiž v tom, že ESLP konstatoval, že není podstatné, jak by se bývalý spoluobžalovaný zachoval (to označil za spekulaci), stejně jako to, že proti této výpovědi do té doby stěžovatel nic nenamítal. Podstatné je, že tuto možnost stěžovatel nedostal. Ústavní soud zde proto bez dalšího akceptoval (ve smyslu § 119b odst. 2 ZÚS) právní názor ESLP,¹² aniž tak zvažoval možnosti obecných soudů v situaci, kdy bývalý spoluobžalovaný odmítal vypovídat, což je jeho ústavně zaručenou svobodou ve smyslu čl. 40 odst. 4 Listiny základních práv a svobod.¹³

Konstatujeme pro tuto situaci, že rozsudek ESLP by v tomto případě zněl akademicky za podmínky, že by

žádosti o výslech bylo vyhověno. Protože se tak však nestalo, stěžovatel byl možností (byť teoreticky) zbaven, což vedlo ESLP k závěru, že čl. 6 Evropské úmluvy porušen byl. V tomto světle sice nevypadá porušení zmíněného ustanovení Evropské úmluvy tak závažně, nicméně mělo by to být směrnici, jak postupovat i v jiných případech, kdy se využití procesních prostředků v praxi předem jeví jako bezpředmětné, a navíc kolidující s jiným základním právem nebo svobodou.

3. Obnovené řízení ve věci Pl. ÚS 13/06

V ještě výraznějším světle toto poučení plyne z druhého případu vedeného pod sp. zn. Pl. ÚS 13/06. Na rozdíl od velmi stručného odůvodnění v první věci,¹⁴ se v něm Ústavní soud zabýval celou problematikou nového (obnoveného) řízení podstatně podrobněji. V této souvislosti vyslovil celou řadu závěrů, které mohou mít zásadní význam pro postup obecných soudů v trestních věcech, zejména pak v jejich neuralgickém bodu v podobě pokusů o protahování řízení a při posuzování otázek podjatosti. Dále je třeba na tento nálezh upozornit též proto, že představuje příklad soudcovského dotváření procedury řízení před Ústavním soudem.¹⁵ Je též příkladem prvního využití možnosti, kterou dává § 119 odst. 4 ZÚS, tj. akcesorického návrhu na zrušení ustanovení zákona, jehož uplatněním nastala skutečnost, která je předmětem návrhu na obnovu řízení, jestliže podle tvrzení navrhovatele jsou v rozporu s ústavním zákonem.¹⁶

Předmětem řízení v tomto případě byla otázka podjatosti soudců senátu vrchního soudu, o které bylo rozhodováno Nejvyšším soudem, a posléze také Ústavním soudem.¹⁷ Stížnosti v roce 2005 vyhověl ESLP rozsudkem ze dne 7. 6. 2005 č. st. 64935/01, když konstatoval porušení práva navrhovatele na nestranný soud podle čl. 6 odst. 1 Evropské úmluvy tím, že ve věci sp. zn. 11 To 170/99 rozhodoval soudce, který měl být vyloučen pro nedostatek tzv. objektivní nestrannosti.¹⁸

Ačkoli stěžovatel před ESLP napadl stížností rozhodnutí našich soudů v celém rozsahu, ESLP se v podstatě soustředil pouze na dvě okolnosti, které měly podle jeho názoru zásadní vliv na posouzení, zda Česká republika porušila závazky plynoucí z čl. 6 Evropské úmluvy. V řízení před vrchním soudem stěžovatel uvedl, že měl s předsedou senátu v roce 1996 intimní poměr. Vrchní soud předsedu senátu z rozhodování nevyločil, když dospěl k závěru, že se jednalo o procesní manévr, jehož cílem bylo protahovat řízení. Vyšel přitom z prohlášení předsedy senátu, podle něhož tento stěžovatele neznal, dokud se neseznámil s trestním spisem. Stížnost v této věci byla Nejvyšším soudem zamítnuta. Druhou okolností bylo podání žaloby na předsedu senátu z důvodu ochrany osobnosti, když stěžovatel tvrdil, že utrpěl morální újmu, když jej před-

seda senátu donutil účastnit se ústního jednání, přestože byl informován o anonymním udání, že se v budově soudu nachází výbušnina. Bezprostředně poté předseda senátu vrchního soudu uložil stěžovateli pokutu ve výši 50 000,- Kč z toho důvodu, že se stěžovatel ve svých živých tvrzeních dopustil urážky soudu, navíc s cílem protahovat řízení. Stěžovatel byl upozorněn, že další obdobný útok by v budoucnu mohl být považován za trestný čin.

Ani v tomto případě nebyla ESLP akceptována důkladná analýza případu předestřená vládou ČR, která uvedla, že se jednalo pouze účelový postup stěžovatele, takže postup vrchního soudu třeba považovat za jedině správný způsob, jak se nenechat vydírat jednáním stěžovatele a nepodlehnout jeho nátlaku. Jinak by byl dán snadný návod, jak mařit postup řízení. ESLP zrekapituloval svou judikaturu v těchto otázkách a připustil, že v daném případě nelze uznat tzv. subjektivní podjatost předsedy senátu. Konstatoval však, že je zde dána podjatost objektivní, pro což je určujícím, zda lze obavy dotyčné osoby považovat za objektivně odůvodněné, což podrobně rozvedl.¹⁹ S ohledem na okolnosti případu (soudce se cítil uražen, uložil pokutu na horní hranici možné výše, varoval stěžovatele před dalším podobným útokem pod pohrůzkou trestního stíhání) dospěl k rozhodujícímu závěru, že šlo o přehnanou reakci soudce na stěžovatelovo chování, navíc v kombinaci s probíhajícím řízením o žalobě na ochranu osobnosti, kterou stěžovatel podal proti předsedovi senátu, a které probíhalo souběžně s trestním řízením.

Zde již musel Ústavní soud vymezit bližší pravidla, jak v takových případech postupovat. První podstatný závěr spočívá v tom, že je třeba omezit se pouze na otázky, které řešil ESLP. Účelem obnoveného řízení je proto pouze otevření možnosti k případné změně rozhodnutí ve smyslu právního názoru ESLP, nikoli možnosti podat novou ústavní stížnost, popř. původní znovu projednávat v celém rozsahu.²⁰ Zde Ústavní soud zaujal správně restriktivní přístup, když konstatoval, že tím by byl rozšiřován již tak výjimečný zásah do konečného rozhodnutí učiněného orgánem svrchovaného státu. Lze tak konstatovat, že ústavním rámcem a posláním obnoveného řízení je poskytnutí ochrany ústavně zaručeným základním právům a svobodám stěžovatele (čl. 1 odst. 1 Ústavy ČR *in fine*), avšak v této fázi již jen z hlediska potřeby zajistit respektování mezinárodních závazků ČR v oblasti její trestní jurisdikce (čl. 1 odst. 2 Ústavy ČR). Ústavní soud zdůraznil, že jen takový postup umožňuje současně respektovat v maximální míře další ústavní zásadu, která je v těchto případech ve hře, totiž že zdrojem veškeré státní moci v České republice je lid, který státní moc vykonává rovněž prostřednictvím orgánů moci soudní (čl. 2 odst. 1 Ústavy ČR).²¹ Tímto nálezem tak byl dán návod, jak postupovat v případech účelových průtahů a provokací v trestním řízení, nikoli jak naopak takové problémy vyvolávat. Právní věta nálezu v tomto směru

je více než instruktivní. Ústavní soud v tomto rozhodnutí proto neplnil pouze roli tzv. listonoše ze Štrasburku, nýbrž spíše roli prostředníka, která mu po právu náleží.

Summary

The article deals with the first two cases of reopening of proceedings decided before the Czech Constitutional Court in July 2008 on the background of two cases heard before the European Court of Human Rights (see Application no. 64935/01 and Requête no 1993/02). Both cases concern the petitions for rehearing of a proceeding and such reopened proceedings pursuant to §§ 119 to 119b of the Constitutional Court Act 1993 (as amended in 2004). According to the Art. 119 of that Act a petition for rehearing may be submitted, if the Constitutional Court have decided in a criminal (not civil case) matter, in which an international court found that, as the result of the encroachment of a public authority, a human right or fundamental freedom was infringed in conflict with an international treaty (in both cases was held, that there has been a violation of Article 6 § 1 of the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms). The author analyses practical problems that are connected with the entirely new proceedings and tries to find explanation for the decisions passed by the Constitutional Court on the background of the professional literature. The findings of the Constitutional Court are analyzed in terms of the provision of Art. 119b para. 4 of the Constitutional Court Act 1993 (as amended in 2004), demanding to proceed in new finding of the Constitutional Court on the basis of the international court's interpretation of obligations of the Czech Republic under international law. There was emphasized the need of restrictive interpretation of that provision and respect for maintaining of the Czech sovereignty (*potestas punitiva*).

* Prof. JUDr. Jan Filip, CSc., Právnická fakulta MU Brno.

¹ Filip, J.: První řízení ve věci obnovy před Ústavním soudem z důvodu rozsudků Evropského soudu pro lidská práva. Časopis pro právní vědu a praxi, roč. 2008, č. 1, s. 50-54.

² Za samozřejmé to považuje již autor samotné moderní koncepce suverenity - srov. počínaje Bodin, J.: Six Books of the Commonwealth. Oxford 1955 (kniha I. kap. X. a kniha V., kapitola IV. – německý překlad tuto část neobsahuje) a konče nejnovější literaturou jako Harel, A.: Why only state may inflict criminal sanctions: the case against privately inflicted sanctions. Legal Theory, roč. 2008, č. 1, s. 113n.

³ Kromě zmíněné aktuality v tomto časopise je to stručně pojednání Mikule, V.: Právní zpravodaj, roč. 2008, č. 8, s. 9-11, které je však zaměřeno na okolnosti zavedení obnovy řízení.

⁴ Návrh Senátu sp. zn. Pl. ÚS 19/08. Blíže k procesní problematice rozhodnutí viz Kust, J., Pítrová, L.: „Lisabonská smlouva“ a předběžná kontrola ústavnosti mezinárodních smluv. Právník, roč. 2008, č. 5, s. 471-5904 (komparativní pohled) a Filip, J.: Lisabonská smlouva za branami Ústavního soudu. Právní zpravodaj, roč. 2008, č. 10 a tam uvedená literatura.

⁵ Zčásti to bylo promítnuto do nového usnesení Ústavního soudu, kterým byla nově uspořádána problematika atrakce senátních věcí plémem Ústavního soudu – viz Sdělení č. 185/2008 Sb.

⁶ Zpravidla se jejím důvodem rozumí nová skutečnost, kterou bez vlastního zavinění nemohl účastník použít a která mohla mít podstatný vliv na rozhodnutí. Srov. správní řád (§ 62), daňový řád (§ 54), občanský soudní řád (§ 228), trestní řád (§ 278) nebo soudní řád správní (§ 111). Navíc § 119b odst. 3 ukládá Ústavnímu soudu respektovat právní názor mezinárodního soudu, což je institut typický pro nové řízení na základě odvolacího, popř. dovolacího rozsudku, kdežto při povolení obnovy se začíná „nanovo“.

⁷ Mimochodem jeden z nemnoha příkladů použití pravidla *lex inferior derogat legi superiori* v našem právním řádu.

⁸ V komentářové literatuře byl vyjádřen názor, že v řízení o obnově nelze uplatnit zásadu *beneficia cohaesionis*. Viz blíže Wagnerová-Dostál-Langášek-Pospíšil: Zákon o Ústavním soudu s komentářem. Praha: ASPI 2007, s. 541. V daných případech k této otázce Ústavní soud stanovisko nezaujal, neboť v případě, který by přicházel do úvahy (Pl. ÚS 13/06), byla věc stěžovatele vyčleněna a rozhodována samostatně.

⁹ V trestních věcech se výjimečně vyskytne situace, kdy se uplatní podmínky pro posouzení návrhu na obnovu jako nepřipustného ve smyslu § 119a ZÚS. Ústavní soud proto v obou případech návrhu na obnovu konstatoval, že nápravy může být dosaženo pouze novým posouzením původní ústavní stížnosti s přihlédnutím k závěrům, ke kterým dospěl ESLP. Následky případného porušení lidského práva nebo základní svobody ještě trvají, neboť na navrhovatele se hledí jako na pachatele trestného činu, který vykonal trest odnětí svobody.

¹⁰ Bod 33 rozsudku ve věci Balšán proti České republice (v originále *Requête no 1993/02* - dostupné z <http://cmiskp.echr.coe>, v českém překladu na adrese

<http://portal.justice.cz/ms/ms.aspx?j=33&o=23&k=390&page=4&d=113811>).

¹¹ Viz usnesení I. ÚS 131/01 dostupné v ASPI, popř. na adrese nalus.usoud.cz.

¹² V původním rozhodnutí konstatoval, že nemohl přisvědčit stěžovateli poukazu na judikaturu Evropského soudu pro lidská práva (Saidi proti Francii, Lüdi proti Švýcarsku, Unterpentering z roku 1987 a další).

¹³ Pro oblast ústavního a trestního práva je to názorný příklad kolize základních práv a svobod.

¹⁴ Někdy se označuje jako tzv. koncepce Ústavního soudu – listonoše.

¹⁵ Zpravodajem byl v této věci soudce Jiří Mucha.

¹⁶ Návrh na zrušení § 31 trestního řádu byl ovšem Ústavním soudem odmítnut jako zjevně neopodstatněný (usnesení Pl. ÚS 20/08).

¹⁷ Viz usnesení II. ÚS 707/2000 dostupné v ASPI a na adrese nalus.usoud.cz.

¹⁸ Základní informaci o tomto rozsudku lze nalézt ve sbírce Přehled rozsudků ESLP, roč. 2005, č. 4, s. 181n. Plný text je k dispozici na adrese <http://portal.justice.cz/ms/soubor.aspx?id=25555>, avšak oni on nedává úplný přehled o složitosti celé záležitosti (soudní spis má více než 4 tisíce stran).

¹⁹ Např. *Ferrantelli a Santangelo proti Itálii*, rozsudek ze dne 7. srpna 1996, *Sbírka 1996-III*, § 58; *Morel proti Francii*, č. 34130/96, § 42, ESLP 2000-VI.

²⁰ To by bylo zjevně i v rozporu s čl. 89 odst. 2 Ústavy ČR.

²¹ Zde tak musím korigovat svůj názor z pojednání o obnovovacím řízení v minulém čísle tohoto časopisu. Ve vztahu k ESLP a mezinárodnímu právu hovoří Spolkový ústavní soud o „výhradě suverenity“ (usnesení 2 BvR 1481/04 známé jaké případ Görgülü). V případě Assanidzé proti Gruzii (viz Přehled rozhodnutí ESLP, roč. 2004, č. 3) dokonce velký senát Gruzii přímo nařídil (bod 14 výroku rozsudku) okamžitě zajistit propuštění stěžovatele. To vybočuje z ustálené judikatury, kdy ESLP vychází z toho, že je věcí členského státu, jak se vypořádá s rozsudkem. Jako příklad lze uvést rozsudky Saïdi proti Francii (1993) a Pellaohad proti Nizozemí (1994 – bod 44), kde ESLP konstatoval, že není v jeho jurisdikci nařídít vládě, aby bylo obnoveno řízení, takže nemůže návrhu Komise vyhovět (dostupné z <http://cmiskp.echr.coe.int>). Tyto rozsudky jsou citovány i v prvním případě, o kterém je v aktualitě pojednáváno.